

Ada Holcar Brunauer, Cvetka Bizjak, Marjeta Borstner,
Janja Cotič Pajntar, Vineta Eržen, Mihaela Kerin,
Natalija Komljanc, Saša Kregar, Urška Margan,
Leonida Novak, Zora Rutar Ilc, Sonja Zajc, Nives Zore

Formativno spremljanje v podporo učenju

Vprašanja v podporo učenju

Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Ljubljana 2019

Vsebina

Zakaj formativno spremljati

1 Nameni učenja in kriteriji uspešnosti

2 Dokazi

3 Povratna informacija

4 Vprašanja v podporo učenju

Na kaj mislimo, ko govorimo o »vprašanjih«?	3
Zakaj so vprašanja tako zelo pomembna?	3
Kaj so temeljna vprašanja?	4
Kaj so značilnosti dobrih vprašanj?	4
Kako zasnujemo dobra vprašanja?	6
Glagoli v pomoč pri snovanju vprašanj in dejavnosti	6
Kako lahko učence povabimo k oblikovanju vprašanj in kaj ti pridobijo s tem?	9
Kaj pridobi učenec, kaj učitelj?	10
Refleksija	11
Viri in literatura	12
Formativno spremljanje v praksi	13

5 Samovrednotenje, vrstniško vrednotenje

Formativno spremljanje v vrtcu

Na kaj mislimo, ko govorimo o »vprašanjih«?

Vprašanja se pojavljajo skozi celotni učni proces od ugotavljanja predznanja do spodbujanja in ugotavljanja napredka pri učenju. Soudeležba učencev v procesu pouka je ključnega pomena – zato bo vedno, ko nameravamo učencem nekaj razložiti oz. ko želimo, da bi učenci nekaj razumeli, učinek večji, če jim zastavimo vprašanje ali izvedemo dejavnost, ki vključuje to vprašanje. Premišljeno načrtovana vprašanja in dejavnosti pri pouku so pogoj za učinkovit učni proces oz.

za učenje in za ugotavljanje, kako poteka učni proces, kako učenci dosegajo namene učenja oz. kakšna je kakovost njihovega znanja in globina razumevanja. V jedru dejavnosti, ki služi učenju, spremljanju napredka v tem procesu in ugotavljanju znanja, so prav vprašanja. Zato je ob pripravi sleherne dejavnosti za učence (ne glede na to, ali gre za praktično delo, delo z besedili, razpravo ipd.) treba razmisliti tudi o tem, kakšna vprašanja jim bomo zastavili ob posamezni dejavnosti.

Kako ob načrtovanju učne ure oblikujem raznolika vprašanja in strategije postavljanja vprašanj?

Ali razmišljam o namenu, cilju, zahtevnosti vprašanj?

Zakaj so vprašanja tako zelo pomembna?

1. Z vprašanji ugotavljamo, kaj učenci že vedo, kako razmišljajo in kaj jih zanima.

Dobro zastavljena vprašanja pomagajo ugotavljati napačne predstave in razumevanja, ki jih je v učnem procesu treba spremeniti in dopolniti. Napačne predstave učitelju pomenijo kažipot pri načrtovanju pouka, pri njegovem prilagajanju predznanju učencev.

2. Vprašanja učence spodbujajo h globljemu razmišljanju in učenju.

Dobro zastavljena vprašanja (okrog katerih so zasnovane dejavnosti) so povezana z nameni učenja in učence usmerjajo naprej k opazovanju, razčlenjevanju, sklepanju, povezovanju, kritičnemu mišljenju, zamišljanju novega ... Služijo tudi za sprožanje kognitivnih konfliktov, ki pomenijo opozorilo, da v učenčevih miselnih shemah prihaja do nelogičnosti (napak v razmišljanju).

3. Z vprašanji ugotavljamo, kakšno je razumevanje učencev in kako se ti učijo.

Sistematično in premišljeno zastavljena vprašanja omogočajo vpogled v miselni proces in učno pot učencev ter v stopnjo doseženega razumevanja. Kot dragocena povratna informacija (predvsem takrat, ko učni napredek ni v skladu s pričakovanji) takšna vprašanja učitelja napeljejo k neposrednemu in natančno usmerjenemu (strateškemu) podpiranju učenca na poti učenja. Dobra vprašanja dajejo natančno sliko o tem, kako učenci dosegajo namene učenja.

Ali gradim pouk na odgovorih in vprašanjih učencev?

Kako se odzivam na nenavadna, izzivalna vprašanja učencev?

Kako se pri oblikovanju vprašanj opiram na znanje, ki ga učenci že imajo?

4. Vprašanja učencem pomagajo pri samoregulaciji učenja.

Dobra vprašanja spodbujajo refleksijo učencev in s tem povezano samoregulacijo učenja ter omogočajo medsebojno spraševanje učencev kot vzajemno spodbujanje k novim vpogledom in razmislekom, npr. ko učenci v fazi preverjanja predznanja s pomočjo vprašanj soočajo svoje začetno pojmovanje in ga po potrebi v dialogu spreminjajo ali dopolnjujejo. Vprašanja lahko služijo kot način zastavljanja namenov učenja (npr. metoda VŽN – v stolpec »želim izvedeti« učenci vpišejo vprašanja, na katera želijo dobiti odgovor iz besedila) ali celo kot opredelitev kriterijev uspešnosti (namen učenja bom dosegel, ko bom znal odgovoriti na naslednja vprašanja ...).

Ali zastavljam vprašanja, s katerimi pri učencih spodbujam samorefleksijo o načinu njihovega učenja?

Kako načrtujem vprašanja, ki usmerjajo vrstniško povratno informacijo?

Kaj so temeljna vprašanja?

Kakovostno znanje pomeni poglobljeno razumevanje idej in procesov, tj. možnost uporabe pojmov za prepoznavo, oblikovanje ali preverjanje sklepov in razlag. S pomočjo teh vprašanj, ki presegajo razumevanje dejstev in pojavov, naj bi učenci prišli do temeljnega razumevanja in dosegali splošne cilje, zapisane v učnih načrtih. Temeljno vprašanje na področju razumevanja migracij npr. niso podatki o migracijskih tokovih v nekem konkretnem času in konkretnih okoliščinah, temveč razumevanje vzrokov in pogojev za te pojave. Razumevanje geografskih značilnosti neke pokrajine naj bi odgovorilo na splošno vprašanje o odnosu med »geografijo« in načinom življenja. V naravoslovju je bistveno posplošeno spoznanje o povezanosti strukture in funkcije organizmov,

o principu razvoja in prilagajanja, o vzrokih spreminjanja teorij. Zato naj bi bila temeljna vprašanja odprta in izzivalna, spodbujala naj bi čudenje, zanimanje in razmišljanje na višji ravni, pri učencih naj bi odpirala vedno nova vprašanja, in ne le »pravičnih« odgovorov.

V skrbi za doseganje ciljev in »pokrivanje snovi« mnogi učitelji pripravijo in učencem med uro zastavijo preveč vprašanj. Bolj smiselno je, da si za uro pripravijo eno ključno vprašanje, ob katerem z učenci razvijajo dialog s poslušom za njihove odzive.

Tudi pri delu z besedili je pomembneje, da so vprašanja kakovostna, kot prizadevanje, da učenci zaznajo vse vsebinske podrobnosti.

Kaj so značilnosti dobrih vprašanj?

1. Dobra vprašanja premišljeno in načrtno spodbujajo učenčovo razmišljanje in njegov učni proces.

Z njimi učitelj spodbuja in vodi spoznavno pot, ki je potrebna, da učenec usvoji določen cilj oz. **udejanji namen** učenja; vprašanja so oporniki oz. spodbujevalci učnega procesa, hkrati pa omogočajo vpogled vanj in s tem natančno spremljanje, ki učitelju omogoča, da se

pravočasno odzove in dodatno podpre učence, če se izkaže potreba za to.

Med učenjem so primerna **odprta vprašanja**, ker **spodbujajo mišljenje, raziskovanje in iskanje različnih možnih odgovorov**. Odprta vprašanja krepijo samozaupanje učencev – omogočajo jim, da odgovorijo na ravni, ki odraža njihov dejanski miselni razvoj in učni napredek, in s tem

učitelju dajejo dragoceno povratno informacijo. Vprašanja oblikujemo ob pomoči taksonomij, z opiranjem na glagole, ki spodbujajo višje ravni razmišljanja, in tako, da si **smiselno sledijo** (npr. po težavnosti). Pri tem naj bo učitelj pozoren na to, da učenci razumejo vprašanja in da se jim ta zdijo smiselna oz. vredna ukvarjanja z njimi. Zelo dragoceno je tudi, da učitelj učence spodbuja k zastavljanju vprašanj. Ob tem učenci spoznavajo, kaj so dobra vprašanja, kako jih jasno ubesediti in kako jih zastaviti na različnih taksonomskih ravneh. Vrsta vprašanj, ki jih zastavljajo učenci, so pokazatelj ravni njihovega znanja.

Načini vodenja učnega pogovora in zastavljanja vprašanj lahko spodbujajo učence k sodelovanju, razpravi in odpiranju ključnih, splošnih, »velikih« idej. Pomembno je, da jim

učitelj da **dovolj časa** za razmislek, kar učencem omogoča, da oblikujejo daljše in bolj kakovostne odgovore. S tem spodbuja večje sodelovanje negotovih učencev. Ko učitelj zastavi vprašanje, naj učence **spodbudi, da se posvetujejo med seboj**, preden odgovorijo nanj. K iskanju odgovorov naj učitelj spodbudi vse učence.

Ob tem velja opozoriti na dvomljivo vrednost dvigovanja rok – učenci bodo bolj zavzeto razpravljali o vprašanju, če se bo učitelj sam odločil koga, kateri par ali skupino bo po določenem času pozval k odgovoru.

Pomembno je tudi, da učitelj vprašanja zastavi tako, da jih učenec doživi kot spodbudo k razmišljanju, ne pa kot iskanje neznanja ali celo kot discipliniranje. Vprašanja naj pri učencih zbujajo radovednost.

Kako zagotovim, da učenci med seboj razpravljajo o odgovorih na moja vprašanja?

Ali učencem dajem dovolj časa, da oblikujejo odgovor?

Kako se na odgovore odzovem?

»Bolj ko mi
vprašanje da misliti,
v večji izziv mi je.«

»Najprej mi ni fino, ker vem,
da bom morala napeti možgane,
potem pa je zadovoljstvo ob tem,
kar odkrijem, toliko večje!«

(Dijak in dijakinja 3. letnika
gimnazije)

2. Z dobrimi vprašanji premišljeno in načrtno ugotavljamo kakovost znanja.

Z dobrim vprašanji ugotavljamo, kaj učenec razume in kako ter kaj zmore s tem »narediti«. Bolj strokovno rečeno: z dobro oblikovanim vprašanjem lahko ugotovimo, na kakšni »taksonomski ravni« je usvojeno znanje: ali učenec nekaj le ustrezno obnovi ali pa zna to tudi samostojno **pojasniti, uporabiti in aktualizirati, povezati ali celo ovrednotiti – zavzeti kritičen odnos, razviti lastne tehtne argumente**. To nam največ pove o kakovosti njegovega znanja.

Pomembno je tudi, da se učitelj primerno odzove na **napačne odgovore**. Njegov način razmišljanja usmerja tako, da s primerno povratno informacijo učencu pomaga do uvida, da je njegov odgovor napačen ali pa druge učence spodbudi h komentarju. Možnost za vodenje učenčevega razmišljanja so tudi skrbno premišljena vprašanja.

Nekatere značilnosti dobrih in manj primernih vprašani

Dobra vprašanja	Manj primerna vprašanja
Načrtovana, povezana z nameni učenja.	Nenačrtovana, brez jasnega namena.
Praviloma odprta.	Praviloma zaprta.
Dovolj časa za odgovor.	Premalo časa za odgovor.
Odgovor nanje je treba poiskati v sodelovanju s sošolci.	Vprašanja v smislu »ugani, kaj je v moji glavi«.
Preudarno stopnjevanje po težavnosti.	Brez jasnega stopnjevanja.
Učitelj spodbuja učence k pojasnjevanju in utemeljevanju odgovorov.	Učitelj samo sprejme odgovor.
Vse učence spodbujajo k sodelovanju in medsebojnemu zastavljanju vprašanj.	Spodbujajo sodelovanje manjšine učencev.
Obravnavamo pravilne in nepravilne odgovore.	Učitelj ignorira nepravilne odgovore.
Zastavljajo si jih tudi učenci med seboj.	Vsa zastavi učitelj.

Vir: Povzeto po NCCA (2015)

Kako oblikujemo dobra vprašanja?

Dejali smo že, da so dobra tista vprašanja, ki spodbujajo, preverjajo ali ugotavljajo tiste vidike znanja in miselnih procesov, ki jih želimo spodbujati ali preveriti. Gre za usklajenost vprašanj z nameni učenja. To usklajenost najlažje dosežemo, če si pomagamo z glagoli. Vprašanje zasnujemo s pomočjo tistega glagola, ki označuje miselni proces, ki ga želimo spodbuditi ali preveriti.

Glagoli v pomoč pri snovanju vprašanj in dejavnosti

V preglednici prikazujemo, kako je mogoče s pomočjo glagolov oblikovati vprašanja oz. načrtovati dejavnosti za doseganje in preverjanje različnih taksonomskih ravni znanj. Izbrali smo nekaj tipičnih primerov za vsako od taksonomskih stopenj.

NAMENI IN DOKAZI UČENJA: Kaj želimo, da bi učenec dosegel, znal, zmogel?	(SPOZNAVNE) DEJAVNOSTI/VPRAŠANJA: Kako – s katerimi spoznavnimi dejavnostmi oz. z njimi povezanimi vprašanji – ga lahko vodimo do tega?
POZNAVANJE	
Poda definicijo, opredeli, prepozna, prikljiče, ponovi ali obnovi, našteje, opiše.	Poslušanje učitelja ali branje vira z namenom zapomnitve. <i>Primeri vprašanj: Kdo? Kaj? Kdaj? Kje? Kako? Opiši. Navedi. Naštej.</i>
RAZUMEVANJE	
Izlušči bistvene značilnosti.	Opazuje, raziskuje/preiskuje, primerja, ugotovi bistvo.
Primerja po podobnostih in razlikah.	Izbere elemente za primerjanje, izbere značilnosti ter ugotavlja podobnosti in razlike.
Razvrsti.	Izbere ključ in ustrezno razvrsti.
Ilustrira s svojim primerom.	Preiskuje, ugotavlja značilnosti, primerja, sklepa.
Izpelje sklep iz podatkov ...	Preiskuje, primerja, sklepa.
Razloži: ¹ pokaže, izpelje, opiše, pojasni, izrazi, utemelji, napove, dokaže, poveže.	Razišče in sklepa. <i>Primeri vprašanj: Zakaj je tako? Kaj pojasnjuje dane dogodke/stanje? Kaj je povezano med seboj? Kako? Zakaj? Kako to deluje?</i>
UPORABA	
Prilagodi, naredi, se odloči, reši, preveri, uporabi, demonstrira, pokaže, opiše, ilustrira, izrazi, pripravi, dokaže, upraviči, prepriča, reši, testira ...	Preiskuje, prikljiče principe/zakovitosti, primerja, sklepa. <i>Primeri vprašanj: Kje lahko uporabim to znanje, veščino ali proces in kako? Kako se to znanje uporablja v resničnem življenju? Kako naj svoje razmišljanje in delovanje spremenim, da bom rešil konkretni problem?</i>
ANALIZA	
Poišče bistvene značilnosti, primerja, razstavi celoto v dele in ugotovi elemente, odnose in vzorce, razbira grafe in odnose med podatki, razbere osnovno idejo iz vira.	Opazuje/preiskuje, ugotavlja elemente, primerja elemente med seboj. <i>Primeri vprašanj: Kateri so elementi? Kako je to povezano? Kakšen vzorec si ugotovil? Katere so osnovne ideje za tem? Kaj je ključno sporočilo? Kakšne ideje so za X? Kaj je pri tem bistveno?</i>

¹ »Razlaga« se pogosto razume kot ponovitev že podane razlage in ne kaže resničnega razumevanja, zato jo je bolje nadomestiti s konkretnimi dokazi razumevanja.

NAMENI IN DOKAZI UČENJA:
Kaj želimo, da bi učenec dosegel, znal, zmogel?

(SPOZNAVNE) DEJAVNOSTI/VPRAŠANJA:
Kako – s katerimi spoznavnimi dejavnostmi oz. z njimi povezanimi vprašanji – ga lahko vodimo do tega?

SINTEZA IN USTVARJALNOST

Povezuje spoznanja/ugotovitve, načrtuje nove rešitve, zamisli si hipoteze, zamisli si novosti, prepozna nova vprašanja, izpelje model, sistem ...

Poveže obstoječe znanje z novimi problemskimi situacijami, razvije nove ideje.

Primeri vprašanj: Kakšno idejno rešitev si lahko zamisliš za dani problem? Na podlagi podatkov oblikuje splošni model za X.

Kakšna nova vprašanja se ti porajajo?

VREDNOTENJE IN KRITIČNA PRESOJA

Po danih (ali lastnih) kriterijih presodi ideje, izdelke, dela, vire, podatke, rešitve, zagovarja, nasprotuje, problematizira, razkrije, osvetli, izboljša, predpostavlja, reflektira ...

Ugotavlja, kje je potreben razvoj novega ali izboljšanje obstoječega, presodi, kateri so kriteriji kakovosti, poda oceno, na podlagi vpogleda predlaga izboljšave ali poda nove rešitve.

Primeri vprašanj: Po čem lahko presodiš kakovost X? Določi kriterije. Ovrednoti Y. Kako je še mogoče pogledati na X? Kako bi na zadevo gledali moji kritiki? Kakšne so predpostavke za tem? Katere so omejitve?

Vir: Bloom idr. (1981)

Vprašanja za spodbujanje upoštevanja drugih pri sodelovalnem delu

Kako bodo to (kar predstavljam, zagovarjam, ugotavljam ...) razumeli drugi?

Ali vidijo kaj, česar jaz nisem opazil? Zakaj?

Kakšni so njihovi pogledi, predlogi in razlage? Kako jih lahko razumem? Kako jih lahko upoštevam?

Vprašanja za delo z viri

Kateri viri obstajajo za moj namen? Kje so viri za moj problem? Koga vprašati, kateri vir naj poiščem?

Kateri viri so na razpolago oz. dosegljivi?

Kateri viri so (najbolj) uporabni? Kateri viri/podatki v njih so najbolj verodostojni? Kaj so kriteriji verodostojnosti?

Kaj je pomembno? Kateri vir/podatke lahko brez škode izpustim?

Kje lahko (učinkovito) uporabim podatke? Kaj lahko naredim s podatki? V kakšne namene jih lahko uporabim? Kaj lahko pojasnim z njimi?

Kako lahko najbolj učinkovito predstavim dobljene ugotovitve za različno publiko in za različne namene?

Primer uporabe glagolov za izbrani namen učenja

Če naj učenec uvrsti nov pojem, je potrebna spoznavna pot od opazovanja prek primerjanja in abstrahiranja do uvrščanja; v ta namen so potrebne dejavnosti, organizirane okrog vprašanj, ki spodbujajo prav te miselne procese: opazovanje (kaj opaziš), primerjanje (katere podobnosti opaziš, katere razlike), abstrahiranje (kaj je skupno, kateri vzorec opaziš) in uvrščanje (kaj sodi skupaj, kaj pa ne, kam sodi X ...); če pa naj pride do definicije tega pojma, bodo potrebne nekoliko drugačne miselne aktivnosti oz. njihovo zaporedje: od opazovanja prek primerjanja in abstrahiranja do tvorjenja definicije.

Primer uporabe glagolov za ugotavljanje doseganja izbranega namena učenja

Če želimo ugotoviti, ali učenec neki koncept zares razume (in ne le zgolj obnovi naučeno razlago), ga z vprašanji spodbudimo, da pojasni koncept s svojimi besedami ali pa da poišče svoj primer, ki ilustrira dani koncept; lahko pa med danimi primeri ugotovi, kateri ilustrira dani koncept. Npr. namesto da ponovi naučeno definicijo fotosinteze, učenca spodbudimo, da s svojim primerom pojasni pomen fotosinteze za življenje na Zemlji.

Kako lahko učence povabimo k oblikovanju vprašanj in kaj ti pridobijo s tem?

Čeprav raziskave kažejo, da je prevladujoča oblika pouka pogosto frontalna in da 80–90 % časa poteka v obliki učiteljeve razlage, naj bi vprašanja zastavljali tudi učenci. Da lahko oblikujejo vprašanje, ki se nanaša na znanje, ki so ga usvojili, morajo o vsebini temeljito razmisliti in biti pri tem čim bolj okretni. Za spodbujanje postavljanja vprašanj učencev obstaja več strategij. V okviru vrstniškega spremljanja lahko postavijo vprašanja odprtega tipa za posamezne trditve oz. stavke. Poleg razmišljanja o znanju učenci z oblikovanjem vprašanj razvijajo samostojnost, preverjajo svoje razumevanje, postopno prevzemajo odgovornost za svoje učenje, se lažje izražajo, razmišljajo o svojih dosežkih itn.

Z ugodnim vzdušjem, ki ga ustvari s svojim odnosom do učencev in predvsem z aktivnim poslušanjem, učitelj lahko prispeva k preseganju ustaljenega »pravila dveh tretjin«, po katerem učitelj sprašuje dve tretjini časa, vsi učenci skupaj pa le tretjino.

Ko se učenci učijo postavljati kakovostna vprašanja, jim lahko veliko pomaga učitelj s svojim zgledom. S svojimi vprašanji, ki jih zastavlja učencem, in z odgovori na njihova vprašanja jim pomaga do izkušnje, da je tak način učenja zelo učinkovit. Na tej poti je učitelj predvsem podpornik in spodbudni usmerjevalec.

V spodnji preglednici je predstavljenih nekaj učinkovitih načinov, kako lahko učitelj med poukom spodbuja učence k zastavljanju kakovostnih vprašanj.

Spodbujanje k zastavljanju kakovostnih vprašanj

Ustvarja varno učno okolje in daje vedeti, da so vprašanja zaželena.	Opogumlja zbiranje vprašanj učencev na določeno temo brez presoje, npr. »10 super vprašanj na temo« v 10 minutah.
Je zgled kakovostnega zastavljanja vprašanj.	Učenci poslušajo, kako na glas razmišlja in oblikuje vprašanja, pri čemer jih vabi: »Razmišljajmo skupaj o ...«, »Razmišljam, kaj če ... / kako bi bilo ...«
Vprašanja naredi zanimiva in zabavna.	Spodbudi učence k temu, da odgovor oz. trditev obrnejo v vprašanje, npr. »ali lahko spremeniš to trditev v vprašanje?«, »postavi tri vprašanja o prebranem odlomku?«, »ob danem grafu zastavi vprašanja«.
»Nagradi« domiselna vprašanja.	Omogoči, da učenci prepoznajo domiselna vprašanja in da avtorji doživijo odobravanje, npr. izbiranje »vprašanja dneva«.
Pri učencih utrjuje kulturo zastavljanja vprašanj.	Spodbuja urjenje v zastavljanju vprašanj in refleksijo o tem, kako učenci uporabljajo vprašanja.

Ali učencem pojasnujem svoja vprašanja?

Kako pogosto učencem dajem priložnosti, da sami postavljajo vprašanja in iščejo odgovore nanje (individualno/v parih/v skupinah)?

Ali kdaj posnamem svoj učni pogovor, ugotavljam, kako se odzivam?

Koliko sprašujejo učenci?

Kako dolgo čakam na odgovor?

Kaj pridobi učenec?

- Njegova učna pot je jasno strukturirana in podprta.
- Učenci se bolj zavedajo, kako naj razmišljajo.
- Učenci se zavedajo, kaj je kakovostno znanje in da je zaželeno.
- Učenci so spodbujeni k razmišljanju in bolj kompleksnim odgovorom.

Kaj pridobi učitelj?

- Spodbujen je k temu, da predvidi učno pot učencev in jo podpre s smiselnim zaporedjem vprašanj, ki vodijo k razumevanju.
- Uzavesti miselne procese, ki jih naj učenci opravijo, da bodo dosegli zastavljeni namen učenja.
- Predvidi raven znanja.
- Razmišlja o tem, kako doseči čim večjo večjo (miselno) aktivnost učencev in preseči učenje »na pamet«.

REFLEKSIJA

Refleksija je namenjena ugotavljanju, kaj bi pri pouku, ki sledi načelom formativnega spremljanja, lahko še izboljšali.

Razmislek – kje sem in kako razmišljam o ...

Vprašanja v podporo učenju	Vedno 	Včasih 	Nikoli
Razmišljam o kakovosti svojih vprašanj.			
Za vsako uro načrtujem nekaj zares dobrih vprašanj.			
Prizadevam si, da so vprašanja in dejavnosti za pouk zasnovane tako, da vodijo učence k doseganju načrtovanih namenov učenja.			
Poskrbim, da postavim takšna vprašanja, ki učencem pomenijo izziv in spodbujajo njihovo zavzetost.			
Z vprašanji spodbujam razmišljanje in raziskovanje.			
Z vprašanji spodbujam pojasnjevanje in utemeljevanje.			
Z vprašanji spodbujam kritično mišljenje in ustvarjalnost.			
Pri zastavljanju vprašanj upoštevam stopnjevanje po težavnosti.			
Trudim se postavljati čim bolj odprta vprašanja.			
Učencem omogočim čas, da lahko premislijo, preden se odzovejo na vprašanje, ki je bilo podano v razredu.			
Učence spodbujam k medsebojnemu spraševanju.			
Ko postavim vprašanje, učence spodbujam, da odgovor oblikujejo v medsebojnem pogovoru.			
Učence spodbujam k zamišljanju dobrih vprašanj.			
S premišljeno uporabo vprašanj za različne taksonomske stopnje pri učencih sistematično preverjam globlje razumevanje.			

Viri in literatura

- Bloom, B. S., Madaus, G. F. in Hastings, J. T. (1981). *Evaluation to Improve Learning*. New York: McGraw-Hill.
- Bransford, J. D., Brown, A. L., Cocking, R. R. (2000). *How People Learn*, Washington D.C.: National Academy Press.
- Clarke, S. (2005). *Formative Assessment in the secondary Classroom*. Questioning. London: Hodder education, part of Hachette UK, str. 49–65.
- Clarke, S. (2008). *Active learning through Formative Assessment*. London: Hodder education, part of Hachette UK, str. 53–64.
- Godinho, S. in Wilson, J. (2008). *Ali je to vprašanje?* Ljubljana: Rokus Klett.
- Horton, T. (1990). *Assessment debates*. London: The Open University.
- Marentič Požarnik, B. (1980). *Kakršno vprašanje, takšen odgovor*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Marentič Požarnik, B. in Peklaj, C. (2002). *Preverjanje in ocenjevanje za uspešnejši študij*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
- Marentič Požarnik, B. in Plut Pregelj, L. (2009). *Moč učnega pogovora. Poti do znanja z razumevanjem*. Ljubljana: DZS.
- Margan, U. (2003). *Kako poučujemo – kaj ocenjujemo. Priročnik za učitelje državljanske vzgoje in etike*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Marzano, R. J. (1989). *Dimensions of Thinking*. Alexandria: ASCD.
- Marzano, R. J., Pickering, D. J. in McTighe, J. (2005). *Assessing Student Outcomes*. Alexandria: ASCD.
- Marzano, R. J. in Pickering, D. J. (1997). *Dimensions of Learning*. Alexandria: ASCD.
- NCCA (2015). *Effective Questioning. Focus on Learning*. (Dostopno na <http://www.juniorcycle.ie/Assessment/Focus-on-Learning>. Pridobljeno 20. 3. 2016.)
- Plut Pregelj, L. (2012). *Poslušanje. Način življenja in vir znanja*. Ljubljana: DZS. Str. 160–163.
- Rutar Ilc, Z. (2012). *Ugotavljanje kompleksnih dosežkov. Preverjanje in ocenjevanje v medpredmetnih in kurikularnih povezavah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Rutar Ilc, Z. (2004). *Pristopi k poučevanju, preverjanju in ocenjevanju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Sentočnik, S. (2000). Avtentične oblike preverjanja in ocenjevanja za kakovostnejše učenje in poučevanje. *Vzgoja in izobraževanje*, l. 31, št. 2-3, str. 82–87.
- Vzgoja in izobraževanje*. (2014). l. 45, št. 5-6. Ljubljana: ZRSŠ.
- William, D. (2000). *Integrating Summative and Formative Functions of Assessment*. Prispevek na European Association for Educational Assessment. Praga.
- Wiggins, G. (1993). *Assessing Student Performance*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Wiggins, G. (1998). *Educative Assessment*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Wiggins, G. in McTighe, J. (1998). *Understanding by design*, ASCD.
- Wiggins, G. in Mc Tighe, J. (1999). *The understanding by design handbook*, ASCD.

Vsebina

Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 1	14
Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 2	16
Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 3	18
Primeri temeljnih vprašanj	20
Odprta in zaprta vprašanja – kako razlikovati med njimi	20
Pet zakajev	21
Spodbujanje razmišljanja s pomočjo gibanja	21
V koži nekoga drugega	22
Kako izzvati čustvene odgovore	22
Različna stališča	23

Primeri dejavnosti za učence po prebranem besedilu

Namen primerov je preverjati razumevanje prebranega besedila prek vprašanj, ki se stopnjujejo po zahtevnosti in taksonomskih ravneh. Učenec besedilo prebere in glede na razvojno stopnjo mu učitelj ponudi vprašanja. Gre za sosledje od poznavanja dejstev do vprašanj, ki razvijajo kritičen pogled. Jezikovno jih učitelj oblikuje glede na zrelost učencev. To pomeni,

da smo pozorni na to, da tudi za mlajše učence oblikujemo različna vprašanja – od tistih, ki preverjajo poznavanje in razumevanje, do tistih, ki spodbujajo mišljenje na višji ravni. Če gre za primer učnega pogovora, je pomembno, da se učitelj ne opira samo na vnaprej pripravljena vprašanja, temveč da reagira fleksibilno in se odziva tudi na nepredvidene odgovore (in vprašanja) učencev.

Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 1

Preberi naslednje besedilo.

»Mami, jaz tukaj že ne bom delal do penzije,« je dejal Jan, ko se je spet enkrat vrnil z obvezne delovne prakse. Štiriindvajsetletni Jan obiskuje oddelek vzgoje in izobraževanja šeste stopnje v osnovni šoli Roje. V tej šoli bo še dve leti. Potem bi lahko šel v varstveno-delovni center. Tu se pojavita dve težavi. »Tudi starši otrok z Downovim sindromom smo iz leta v leto starejši. In tako kot starši drugih otrok si tudi mi želimo, da bi otroci počasi zaživeli čim bolj samostojno,« pravi Janova mama.

Drug problem, ki ga zaznava, je, da so opravila, ki so na voljo v varstveno-delovnih centrih, zelo preprosta. »Ne razumite me narobe, ampak nekateri mladostniki in odrasli so zmožni več kot samo vsak dan sestavljati kemične svinčnike ali zlagati figurice človek ne jezi se v škatle,« poudarja.

Jan zna brati in pisati, igra harmoniko in lepo riše; v angleščini si lahko naroči sok. Je komunikativen in rad je v družbi. Če se s spodbujanjem njegovega uma ne bodo ukvarjali naprej, bo pozabil, kar se je naučil v šoli. »Sama pa bom tudi težko tridesetletniku vsak dan prigovarjala, naj piše, bere ali računa.« Omogočiti bi mu bilo treba, da v bi lokalnem okolju delal tisto, kar dela dobro in kar dela rad. Jan, na primer, v trgovini društva Verjamem vate prodaja izdelke iz druge roke. Če bi ga pustili, da naslednjih trideset let sestavlja svinčnike, bi bil ves pretekli trud zaman.

Osebe z Downovim sindromom so zelo prisrčne in dobrodušne, znajo vzpostaviti pristne odnose, imajo zelo razvito intuicijo, so zelo čuteče, rade pomagajo in so rade koristne. V njihovi bližini se vsak dobro počuti. Zanje bi bilo veliko bolje, da ostanejo v lokalnem okolju, ne pa da jih namestijo v neko hišo nekje na obrobju.

V večini razvitih držav so osebe z Downovim sindromom vključene v družbo tako, kot vsi drugi, lahko se šolajo v večinskih šolah, zaposlujejo v službah.

Pri nas je že zakonska osnova za vključevanje pretoga. Otroci so v ločenih razredih in programih, v običajnih okoljih ni zaposlitev, premalo je možnosti za bivanje v manjših enotah – stanovanjih. Odrasle osebe z Downovim sindromom se lahko vključijo le v varstveno-delovni center. Druge oblike tako rekoč niso mogoče zaradi odvzema poslovne sposobnosti.

Predstavniki društev in ustanov, ki se ukvarjajo z vključevanjem oseb z Downovim sindromom, so se sestali s predstavniki ministrstev za delo in za izobraževanje in se dogovorili, da bodo preučili možnosti za spremembo zakonodaje in da bodo začeli reševati probleme, ki se pojavljajo v vsakdanjem življenju oseb s težavami v duševnem razvoju.

Vir: S. Merljak: Glasniki vseh ljudi z motnjo v duševnem razvoju, Delo, 21. marca 2016

Za učenca

Katera vprašanja so se ti porodila ob branju besedila?

Zapiši jih.

O njih se pogovori s sošolcem.

Za učitelja

Razmislek

Primeri vprašanj

Razmislite, katera vprašanja bi učencem lahko pomagala bolje **razumeti** besedilo.

Kateri oddelek vzgoje in izobraževanja obiskuje Jan? Zakaj? Koliko je star, kakšen mladenič je Jan? Kakšne so naloge, ki jih opravlja? Kaj skrbi njegovo mamo? Kaj bi mu bilo treba omogočiti?

Razmislite s katerimi vprašanji bi učence vodili do **rešitve/ugotovitve/spoznanja** pri naslednjem problemu.

Opiši, kakšen je problem, ki ga izpostavlja Janova mama. Ali je to tudi Janova težava? Razloži, kakšen je splošni problem oseb z motnjo v duševnem razvoju v naši družbi.

Razmislite s katerimi vprašanji bi lahko pri učencih spodbudili nadaljnje **razmišljanje** ob prebranem besedilu.

Oblikuj nekaj vprašanj, ki so se ti porodila ob branju Janove zgodbe.

Ali meniš, da imajo osebe z motnjo v duševnem razvoju (ali drugimi težavami) pravico do običajnega življenja (zaposlitve, družine)? Zakaj v nekaterih državah osebe z zmerno motnjo v duševnem razvoju učinkovito vključujejo v družbo? Zakaj se pri nas večinoma šolajo v posebnih ustanovah, zakaj jih odrasle pogosto namestijo v neko »hišo na obrobju« in se lahko vključijo le v varstveno-delovne centre?

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako **znajo uporabiti ugotovitve, spoznanja**.

Kaj lahko sklepaš na podlagi ugotovitev iz zgornjega besedila? Kako boš preveril resničnost svojih sklepov? Si kaj spregledal? Ali so ti sklepi pomembni? Za koga? Ali so sklepi lahko pobuda za družbeno iniciativo? Čigavo? S kakšnim ciljem?

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako znajo **zavzeti kritičen odnos** do opisanega pojava.

Kaj meniš o vključevanju ljudi s težavami v družbo? Pojasni in utemelji svoje poglede in jih izmenjaj s stališči sošolcev. Primerjaj svoja stališča z določitvami v uradnih dokumentih. Katerih? Kako boš naredil izbor dokumentov? Oblikuj in pojasni svoje predloge za rešitev problema. Predvidi možne težave in ovire.

Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 2

Preberi naslednje besedilo.

Odraščanje

Odraščanje je gotovo vznemirljivo obdobje. Ko boš odraščal, si boš sam vedno bolj izbiral, kako boš živel svoje življenje. Srečal se boš s telesnimi in čustvenimi spremembami, ki jih prinaša puberteta. Včasih se ti bo težko spopadati se s težavami, ki jih prinaša to obdobje. Mnogo zunanjih dejavnikov bo vplivalo na to, kako se boš odločal.

Med najpomembnejšimi stvarmi, ki si jih moraš med odraščanjem pridobiti, je občutek o tem, kaj je prav in kaj narobe. Spoznal boš, da obstajajo zakoni, ki naj bi jih vsakdo spoštoval. Če prekršiš katerega od teh zakonov, lahko storiš kaznivo dejanje. Razvil boš tudi lastne vrednote in stališča, ki rastejo iz občutkov, ki jih gojiš do sebe in drugih ljudi v družbi, v kateri živiš.

Različni ljudje imajo različna prepričanja. Nekateri te bodo nagovarjali, da se spusti v kaj, s čimer se ne strinjaš. Zelo pomembno je, da prepoznaš, kdaj te kdo nagovarja ali sili, da storiš kaj napačnega in prepovedanega.

Vir: Sanders, P., Myers, S. (1999). Ko zabredeš v težave. Zbirka Spregovorimo. Ljubljana, DZS.

Za učenca

Katera vprašanja so se ti porodila ob branju besedila?

Zapiši jih.

O njih se pogovori s sošolcem.

Za učitelja

Razmislek

Primeri vprašanj

Razmislite, katera vprašanja bi učencem lahko pomagala bolje **razumeti** besedilo.

Kako se imenuje obdobje odraščanja? Zakaj je odraščanje lahko vznemirljivo? Kakšne težave se lahko pojavijo? Kaj je pri odraščanju pomembno? Na kaj je treba paziti pri odraščanju? Kaj lahko vpliva na tvoje odločanje? Razmisli, kaj ima otroštvo skupnega s puberteto.

Razmislite s katerimi vprašanji bi učence vodili do **rešitve/ugotovitve/spoznanja** pri naslednjem problemu.

Kaj se dogaja, ko odraščamo? Razloži, s kakšnimi težavami in izzivi se lahko soočamo pri odraščanju?

Razmislite s katerimi vprašanji bi lahko pri učencih spodbudili nadaljnje **razmišljanje** ob prebranem besedilu.

Kaj misliš, da je za mladostnika pri odraščanju najbolj vznemirljivo? Pojasni.

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako **znajo uporabiti ugotovitve, spoznanja**.

Kaj bi o odraščanju povedal mlajšim učencem? Predstavi odraščanje mlajšim učencem.

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako znajo **zavzeti kritičen odnos** do opisanega pojava.

Kako odraščanje razumeš ti? Pojasni in utemelji. Kaj prinaša dobrega in kje so pasti?

Primer dejavnosti za učence po prebranem besedilu 3

Preberi naslednje besedilo.

Človek je družbeno bitje

Ali si lahko predstavljaš, da bi leta in leta živel čisto sam, nekje na samotni gori, v nedostopni džungli ali na pustem otoku? Res je, da razne resnične in izmišljene zgodbe govorijo o posameznikih, ki so se znašli v takšni situaciji. Takšna je na primer zgodba o Robinzonu, ki je kot brodolomec več let sam preživel na nenaseljenem otoku (in mu je bilo seveda neznansko dolgčas, saj je pogrešal človeško družbo). Toda takšnih zgodb, še posebej resničnih, je v življenju zelo malo. In kaj se dogaja s človekom, ki ne živi skupaj z drugimi ljudmi? S kom se pogovarja? Kdo ga sploh nauči govoriti in pisati? Od koga se lahko uči raznih znanj in spretnosti, kot jih poznamo ljudje, ki hodimo v šole in se vsak dan učimo drug od drugega? S kom se lahko igra, zabava? Morda mu lahko družbo delajo kakšne živali, toda to seveda še zdaleč ni isto, kot če bi se lahko pogovarjal, učil, zabaval in delal druge stvari skupaj s svojim starši in starimi starši, brati in sestrami, sošolci, sodelavci, prijatelji, znanci, učitelji in drugimi ljudmi. Človek, ki je sam, mora seveda povsem sam poskrbeti tudi za svojo prehrano in varnost. Nima trgovine, v kateri bi kupil hrano ali orodje, nima na voljo delavcev, ki bi mu postavili hišo, nima elektrike, radia, televizije, interneta, časopisov, revij, knjig, avta, kolesa, igrač in drugih stvari, ki jih imajo ljudje, ki danes živijo v raznih manjših in večjih mestih in vaseh. Takšen osamljen človek se mora čisto sam truditi, da preživi. Poleg tega si ne more ustvariti družine, kar med drugim pomeni, da ne more imeti otrok, ki bi bili njegovi nasledniki. Takšen osamljen človek zato ni celovit človek, saj ne more razviti številnih sposobnosti in ne more narediti mnogih reči, ki jih znajo in morejo narediti ljudje, ki živijo v človeških skupnostih oziroma v človeški družbi.

Vir: Cerar, M. (2009). Kako sem otrokom razložil demokracijo; Ljubljana: Cankarjeva založba, Zbirka Najst.

Za učenca

Katera vprašanja so se ti porodila ob branju besedila?

Zapiši jih.

O njih se pogovori s sošolcem.

Za učitelja

Razmislek

Primeri vprašanj

Razmislite, katera vprašanja bi učencem lahko pomagala bolje **razumeti** prebrano besedilo.

Kdo je bil Robinzon? Opiši ga. Ali misliš, da je zgodba resnična? Ali poznaš kakšnega resničnega Robinzona, ali si slišal zanj? Kakšno življenje ima človek, ki živi sam?

Razmislite s katerimi vprašanji bi učence vodili do **rešitve/ugotovitve/spoznanja** pri naslednjem problemu.

Kaj se dogaja s človekom, ki živi sam? Kako živi? Česa mu po tvojem mnenju najbolj primanjkuje?

Razmislite s katerimi vprašanji bi lahko pri učencih spodbudili nadaljnje **razmišljanje** ob besedilu.

Kakšni so življenjski pogoji ljudi, ki živijo zunaj človeške družbe? Kako se razvijajo otroci, ki ne živijo med ljudmi? Česa ne morejo imeti oz. narediti ljudje, ki živijo sami?

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako **znajo uporabiti ugotovitve, spoznanja**.

Kaj si ugotovil na podlagi prebranega odlomka? Podpri svoje ugotovitve z nekaj ključnimi dejstvi. Kaj pomenijo za tvoje življenje? Kakšen bi bil lahko sklep o pomembnosti, ki jo imajo soljudje za nas?

Razmislite s katerimi vprašanji bi pri učencih preverili, kako znajo **zavzeti kritičen odnos** do opisanega pojava.

Kako lahko dokažeš, da je trditev, da je človek družbeno bitje, pravilna? Kako smo ljudje povezani med seboj? Ali imamo pomembne »stike« tudi z ljudmi, ki jih ne poznamo in jih ne bomo nikoli srečali? Zakaj so te vezi pomembne tako v pozitivnem kot v negativnem smislu?

Primeri temeljnih vprašanj

Primeri
Kaj si mislil s/z ...?
Zakaj?
Kako lahko pojasniš ...? Povej mi kaj več o tem.
Kako lahko svojo idejo poveš drugače?
Pojasni z analogijo?
Kako je ... povezano s/z ...?
Kako lahko na ... pogledamo z drugega zornega kota?
Zakaj misliš tako?
Kakšne dokaze imaš za to?
S čim lahko podpreš svojo trditev?
Kako navedeni podatki podpirajo tvoj sklep?

Odprta in zaprta vprašanja – kako razlikovati med njimi

Primer zaprtih vprašanj	Konec dejavnosti
Napišite neko tematsko besedo na listek in ga prilepite učencu na hrbet. Učenci ugotavljajo, kaj je zapisano na njihovem lističu, tako da smejo postavljati le takšna vprašanja, na katera odgovorimo z da ali ne.	Pogovorite se o tem tipu vprašanj, poiščite prednosti in pomanjkljivosti. Glavna značilnost zaprtih vprašanj je, da ne terjajo globokega razmišljanja.
Primer odprtih vprašanj	Konec dejavnosti
Pokažite sliko na razglednici in skupaj z učenci sestavite pet odprtih vprašanj. Učenci po manjših skupinah skupaj sestavljajo odprto vprašanje za svojo razglednico. Razglednico z vprašanji si nato izmenjujejo in vsaka skupina nanjo doda svoje vprašanje.	Pogovorite se o tem tipu vprašanj, poiščite prednosti in pomanjkljivosti. Vsaka skupina komentira svojo razglednico in vprašanja na njej.

Pet zakajev

Pomembneje je, da učenci pazljivo poslušajo in razmišljajo o svojih vprašanjih in odgovorih, kot pa da pridejo do petega vprašanja.

Načrt:

Učence razdelimo v dvojice.

En učenec sprašuje, drugi odgovarja na vprašanja.

Spraševalec vedno začne vprašanje z »zakaj« in pri tem uporabi odgovor, ki ga je dobil.

Bistvo je, da učenca pazljivo poslušata drug drugega in razmišljata o svojih vprašanjih in odgovorih ter da z vsakim novim vprašanjem pridobita nov, običajno temeljitejši odgovor. Zato ni treba, da postavita ravno pet vprašanj, zaključita lahko že prej, če sta prišla do temeljitejšega odgovora.

Spodbujanje razmišljanja s pomočjo gibanja

Ko se učenci med odgovarjanjem na vprašanja gibajo, je aktiviranih več možganskih celic.

Postavljanje vprašanj načrtujte tako, da se bodo morali gibati.

Ustvarite zaporedje vrednosti, ki so razvrščene v:

- se popolnoma strinjam,
- se deloma strinjam,
- se sploh ne strinjam.

Učenci v zvezi z določeno trditvijo zavzamejo ustrezen položaj.

Npr. pri odgovoru »se popolnoma strinjam« stojijo, pri »se deloma strinjam« sedijo in pri »se sploh ne strinjam« počepnejo.

Ko zavzamejo določen položaj, jih izprašajte o njihovem stališču. Pri tem jih spodbudite, naj zamenjajo svoj položaj, če so jih prepričali argumenti sošolcev.

V koži nekoga drugega

Dejavnost za učenca	Primer
Vsak učenec si izbere nekoga drugega in si predstavlja, da je on.	V tvojem mestu bo koncert slavnega pevca. Katera vprašanja bi morda postavili tisti, ki razmišljajo, da bi šli na njegov koncert?
Učenec gleda na stvari z drugega zornega kota.	Učenci iz papirja izrežejo okvirje očal in si jih nadenejo. Določijo problem za razpravo in ga pojasnjujejo z drugih zornih kotov.

Kako izzvati čustvene odgovore

Učence razdelite v skupine.

Vsaki skupini dajte za spodbudo sliko ali niz kartic s posameznimi vrstami vprašanj.

Domišljija	Kaj bi se zgodilo, če ...?
Količina	Koliko načinov ...?
Primerjanje	Kako se to razlikuje ...?
Čustva	Učence pripravite v smeh ali razjezite, ...
Stališče	Kaj bi si muha mislila o levu?

Vsaka skupina pripravi vsaj eno vprašanje, ki ustreza posamezni vrsti vprašanj.

Učenci nato odgovarjajo na vprašanja drug drugega.

Pomembno je, da znajo učenci spoštljivo nasprotovati ali oporekati stališču, ki se razlikuje od njihovega. Naslednja dejavnost nam je lahko pri tem v pomoč.

Različna stališča

Z učenci sestavite nekaj splošnih vprašanj in jih zapišite na kartice.	Na primer: • Kako to veš? • Kakšne bi bile posledice? • Zakaj meniš tako? • Kako se to razlikuje od povedanega? • Je to dovolj dober razlog? • Kdaj se to ne bi zgodilo?
Vsaka skupina pripravi plakat s spornimi izjavami.	
Sledi razprava o izjavah, ki izzove najrazličnejša mnenja.	
Učenci poiščejo vljuden odgovor na stališče, s katerim se ne strinjajo.	
Vsak učenec v skupini izbere kartico z vprašanji in odgovori na stališče nekega drugega učenca.	

[illegible]